

R E C E N Z J E

H. P. ARENDT, *Bussakrament und Einzelbeichte. Die tridentinischen Lehr-
aussagen über das Sündenbekenntnis und ihre Verbindlichkeit für die
Reform des Bussakramentes*, Herder, Freiburg 1938, ss. 615.

Dopiero podtytuł omawianej pozycji oddaje w pełni treść rozprawy doktorskiej Autora. Chodzi po prostu o udokumentowanie, że nakaz spowiedzi nie ma jedynie charakteru praktyki dyscyplinarnej, lecz to zobowiązanie należy widzieć w aspekcie dogmatycznym, w świetle zbawczej misji Kościoła. Zobowiązuje ono zatem z prawa Bożego, jest więc nieodwołalne. Historyczną dokumentację takiej właśnie nauki Kościoła należy szukać przede wszystkim w obszernych, systematycznych debatach i uściśleniach Soboru Trydenckiego.

Temat rozprawy uzasadniony jest zwłaszcza dwoma racjami: jedna natury pastoralnej, druga historyczno-teologicznej. Najpierw trzeba tę pracę rozumieć w świetle praktyk pokutnych spotykanych w niektórych środowiskach kościoła niemieckiego. Nabożeństwa pokutne bez indywidualnego wyznania grzechów, kończone sakramentalnym rozgrzeszeniem stały się, choć jedynie w nielicznych parafiach, niebezpieczną dewiacją sakramentu pokuty. Chciano bowiem w tych wspólnotowych nabożeństwach widzieć zastępczą celebrację sakramentalnego rozgrzeszenia. Jakkolwiek rozprawa ma zasadniczo charakter historycznego i źródłowego przypomnienia prawno-dogmatycznych postaw uzasadniających indywidualne wyznanie grzechów i indywidualne rozgrzeszenie jako zwyczajną praktykę duszpasterską Kościoła, to również drugiego motywu, racji rozprawy Autora należy szukać we współczesnych uwarunkowaniach. Chodzi tu przede wszystkim o interpretację 72 art. Konstytucji Liturgicznej, który jedynie w ogólnikowym sformułowaniu postuluje rewizję obrzędu i formuły sakramentu pokuty i to w celu lepszego wyrażenia natury i skutku tego sakramentu. Zdaniem Autora pozostawiono na Soborze nieco na uboczu palące problemy pastoralne niektórych regionów świata (np. krajów Ameryki Środkowej i Południowej), które z pastoralnych względów domagały się rozszerzenia możliwości udzielania zbiorowego rozgrzeszenia. Sobór Watykański II przejął w całości dogmatyczne kanony na temat spowiedzi świętej indywidualnej (zob. DS 1679—1683, 1704, 1706—1709). Ale zdaniem Autora, ustalenia Soboru Trydenckiego, jakkolwiek wiążące dla prawodawstwa i praktyki Kościoła, nie mają jednakże charakteru absolutnych i ostatecznych rozstrzygnięć. Należy je bowiem rozumieć ściśle w duchu klimatu teologicznego (kontrowersje z protestantyzmem) swojej epoki. Autor poddał zatem dokładniej analizie argumentację, na której spoczywają orzeczenia Soboru Trydenckiego. Przyjrzał się bliżej wszystkim dostępnym mu źródłom, którymi argumentowały trydenckie kanony o sakramencie pokuty. Chodzi tu zarówno o dobór tekstów biblijnych, nauki Ojców Kościoła czy twierdzenia teologów scholastycznych, które złożyły się na takie właśnie, a nie inne ustalenia trydenckie. Z tych obszernych, dobrze i bogato przeanalizowanych źródeł wypada nieco bardziej ostry obraz nauki trydenckiej o indywidualnej spowiedzi. Autor dochodzi do udokumentowanego stwierdzenia, że Kościół ma przez Chrystusa zleconą misję głoszenia przebaczenia grzechów, że osobiste wyznanie grzechów jest istotnym warunkiem sakramentalnego rozgrzeszenia oraz że aktualna praktyka nabożeństw pokutnych, może być

jedynie niezbędnym uzupełnieniem dla sakramentalnego, indywidualnego wyznania grzechów i indywidualnego rozgrzeszenia. Mimo dużej ostrożności Autora w wyciąganiu wniosków, mimo otwartej postawy w interpretacji źródeł zgodnie z kryteriami epoki, w której były one stosowane, mimo świadomości, że niektóre kręgi Kościoła niemieckiego (zob. postulaty stawiane na Synodzie diecezji zachodnio-niemieckich w 1976 r., domagające się, aby nabożeństwa pokutne przybrały jakąś formę sakramentu pokuty. W ostatecznej redakcji zrezygnowano z tego postulatu) wywierały pewne naciski w celu rozszerzenia interpretacji i rozstrzygnięć trydenckich, H. P. Arendt podtrzymuje istotny sens i znaczenie kanonów trydenckich na temat indywidualnej spowiedzi św. Podkreśla ponadto ich moc zobowiązującą dla każdej formy obrzędów sakramentu, choć nie wyklucza pewnych możliwości reinterpretacyjnych, jakkolwiek w nieistotnych sprawach.

Praca H. P. Arendta oparta jest na solidnej, ogromnej literaturze. Właściwie połowa rozprawy (od 353 do 615 str.) to przypisy, zestaw źródeł, literatura, indeksy. Autor prześledził chyba wszystkie poważniejsze traktaty naukowe omawianej materii dostępne w głównych językach europejskich. Jedno może zastrzeżenie natury metodologicznej. Razi nieco, że przy tak pogłębionym studium, pozwala sobie niekiedy Autor na dokumentowanie materiałem „z drugiej ręki”, zamiast bezpośrednio z łatwo przecież dostępnych źródeł. Chodzi tu o nieobecne u Autora *Acta Synodalia Concilii Vaticani II* czy też o Schematy robocze komisji Concilium, która przygotowała nowe struktury rytowe sakramentu pokuty, a dostępne przecież w Archiwum Kongregacji dla Spraw Kultu Bożego. Uwagi te jednak w niczym nie osłabiają znaczenia i ciężaru gatunkowego omówionej rozprawy.

Gniezno — Warszawa

KS. JERZY STEFAŃSKI

Gott feiern. Theologische Anregung und geistliche Vertiefung zur Feier von Messe und Stundengebet. Herausgegeben von Josef G. Plöger, Herder Verlag, Freiburg im Breisgau — Basel — Wien 1980, ss. 479.

Od zarania chrześcijaństwa liturgia stanowiła jeden z najbardziej żywych przejawów kultu Bożego, a także i dzieła realizacji zbawienia przez i w Kościele. Bogactwo historyczne form liturgii nie zawsze jednak posiadało odpowiednie i bardziej pogłębione analizy teologiczne, które by ostatecznie ułatwiły ich zrozumienie oraz należyte przeżywanie. Dostrzeżenie zatem przed a szczególnie w czasie Vaticanum II, potrzeby reformy znalazło swój schematyczny wyraz w Konstytucji o liturgii. Dała ona podstawy do współczesnej i doświadczalnej nadal reformy liturgii. Wprowadzone nowe formy obrzędów czy wyrazów kultu wymagają jednak nadal badań oraz analiz, i to opartych w pierwszym rzędzie na właściwym wykorzystaniu danych biblijnych, a następnie także i danych patrystycznych, tak nurtu zachodniego jak i wschodniego.

Jedną z takich prób, w tym przypadku traktujących o Mszy św. oraz Liturgii godzin, pt. *Gott feiern* udostępniło wydawnictwo Herder. Pozycja ta ukazała się jako księga pamiątkowa z okazji 70-lecia urodzin wybitnego liturgisty niemieckiego Theodora Simona Schnitzlera, autora około 30 książek tłumaczonych na wiele języków oraz ponad 300 artykułów i opracowań w słownikach i dziełach zbiorowych.

Praca ta po słowie wstępnym kard. J. Höffnera oraz biskupa pomocniczego z Kolonii i redaktora wydania, J. G. Plögera podzielona została na trzy zasadnicze bloki treściowe, prezentujące opracowania 37 autorów.

Pierwsza część traktuje o liturgii w formie bardziej ogólnej (s. 15—68). Zamieszczono tu w kolejności studia następujących autorów: B. Neunheuser,